

ANALIZA NEPOSREDNE OBREMITVE GRUNTA V KRNICAH
V POLJANSKI DOLINI 1630

PAVLE BLAZNIK

Med številnimi ohranjenimi urbarji freisinškega loškega gospostva, ki je zajemalo v domala sklenjeni obliki celotno Selško in Poljansko dolino ter velik del Sorškega polja, je posebno dragocen tisti iz 1630, ki pa žal nima podatkov za posest na Sorškem polju.¹ V urbarju je natančno popisana vsaka kmetija z navedbo, kaj in koliko je posamezen podložnik sejal in koliko živine je redil čez zimo. Prav tako so pa dragoceni tudi podatki o podložniških obveznostih, v katerih niso zajete samo redne dajatve in tlaške obveznosti nasproti zemljiškemu gospostvu, marveč tudi obremenitve nasproti deželi, desetinskim gospodm in cerkvi. Seveda vsi ti podatki niso pri vsaki kmetiji natančno popisani, vendar se je mogoče s pomočjo primerjave pri marsikaterem gruntu do njih dokopati. Na podlagi teh podatkov si je možno ustvariti jasno sliko o celotni neposredni obremenitvi posameznih kmetij, kar je tem bolj ilustrativno za oceno gospodarskega položaja, ker je pri mnogih kmetijah omenjena tudi vsota, ki jo je podložnik položil ob nakupu posesti. Spričo bogate vsebine je bil urbar deležen objav v izvlečku.² S pritegnitvijo podatkov iz drugih dveh natančno sestavljenih urbarjev — iz 1501³ in iz 1754⁴ — je možno ugotoviti, ali in koliko se je obremenitev menjala v teku stoletij.

Iz množice kmetij sem izbral za analizo prvi v Krnicah v žirovski župi omenjeni grunt; kmetijo je malo pred 1630 kupil — vsekakor od nekega loškega podložnika — Gregor Jurjočič za 530 ogrskih dukatov (f. 32), kar je znašalo 740 renskih goldinarjev, v katerih so v urbarju sicer popisane posamezne obveznosti.

1. Osnovne obveznosti nasproti loškemu gospostvu so bile dvojne: dajatve in tlaka.

letni davek (iarlich steur)	63 soldov (= 39,4 krc.)
prispevek za sirnice (sbaigelt)	32 soldov (= 20 krc.)
županov račun	80 soldov (= 50 krc.)
ob poklonu še	10 soldov (= 6,25 krc.)
petelin, mera (helm) ovsa, pogača. ⁵	

Podatki kažejo, da ustrezata prvi dve dajatvi iz 1501 urbarščini iz 1630.

Višina dajatev je od 1501 do 1630 nekoliko narastla, tako urbarščina od 59,4 krc. na 1 gld. 12 krc. (= 72 krc.), podobno županov račun, če upoštevamo, da je bil helm ovsa v urbarju 1630 ocenjen na 7,5 krc. (f. 98); na novo je bila pa vpeljana tintnina. Seveda je

a) *Dajatve.* Po urbarialnih navedbah je plačal Jurjočič 1630 gospostvu v celoti 7 gld. 39 krc. (f. 32). V tej vsoti je zajet tudi davek, ki je pripadal deželi, a ga je od podložnika pobiralo zemljiško gospostvo. Natančno je v urbarju ustrezna vsota razdeljena le pri prvem podložniku v vsaki župi. Če računamo, da so dajatve pri obravnavanem podložniku glede na višino razdeljene podobno kot pri prvem kmetu v žirovski župi, ki je v celoti plačal skoraj enako vsoto (7 gld. 43 1/2 krc.), so odpadle od zgornje vsote na loško gospostvo naslednje dajatve:

urbarščina (vrbars zünneß) 1 gld. 12 krc.
županov račun (suppanraittung) 1 gld. 10 krc.
tintnina (calamar gelt) 12 krc.

Vsaka štiri leta je podložnika bremenil poklon (poklan, habergelt) v višini 10 krc. (f. 18). Mimo tega je dajal ob postu po pet jajc, županu posebej letno po eno kokoš, ob proščenju po en obrok, sodinu pa pol mere (helm = 3/4 messla, tj. ca. 15 l⁵ ovsa v vrednosti ca. 3,75 krc. (f. 98)⁶ in malenkost (buschl) ovsa (f. 67, 67').

Od kmetije je torej zemljiško gospostvo prejelo v celoti na račun dajatev mimo drobnih prispevkov v naravi poprečno po 2 gld. 36 1/2 krc.

Primerjava z dajatvami, ki so bremenile prvega podložnika v Krnicah 1501, kaže določene razlike. Denarne dajatve je podložnik takrat odplačeval v soldih; razmerje med soldom in krajcarjem je v urbarju 1515, v katerem so vpisane pri vsakem podložniku dajatve v obeh vrstah denarja, označeno v relaciji 8 : 5.⁷ Leta 1501 so prvega v urbarju v Krnicah omenjenega kmeta bremenile naslednje dajatve:

treba pri tem upoštevati, da je od 1501 do 1630 kupna moč denarja padla in da se dajatve zemljiškemu gospostvu po vrednosti torej niso bistveno spremenile. To stanje je razvidno zlasti ob primerjavi višine dajatev v žitu; del podložnikov v Poljanski dolini je namreč oddajal gospostvu tudi določene količine žita, ki ga je bilo sicer 1630 možno od-

kupiti z denarjem; primerjava podatkov iz 1501 s tistimi iz 1630 kaže na izredno kontinuiteto teh dajatev tako glede na vrsto kot tudi na njegovo količino.

Še manj sprememb je bilo v naslednjih desetletjih. Po podatkih iz rektifikacijskih aktov je dajal prvi kmet v Krnicah zemljiškemu gospostvu na račun dajatev:

činž 1 gld. 2 krc.

županov račun 1 gld. 10 krc.

tintnina 12 krc.⁹

Po podatku na drugem mestu je dajal 1754 ta kmet na županov račun 1 gld. 25 krc. Posebej je prispeval za župana letno po pet jaje in petelina, za sodina pa pol mernika ovsa in ajde ter poldrug funt prediva.¹⁰ Primerjava teh navedb s tistimi iz 1630 ne kaže nikakega bistvenega odklona.

b) Glavno tlaško opravilo je bilo prevažanje sladkih in drugih vin za škofa in za potrebe loškega gradu. V sklopu redne tlake so podložniki v žirovski župi sekali drevje za pripravo drv po Breznem brdu in debela spravljali do vode. Pomagali so pri žganju apna, čistili so jarke pri grajskih travnikih, po potrebi so pomagali pri delih na gradu in mlinih, dostavljali so škodle z Žirovskega vrha, popravljali so ceste ob poplavih ter vzdrževali tri mostove (1630, f. 67', 68).

Primerjava z dolžnostmi iz 1501 kaže, da so se v bistvu obdržale vse stare obveznosti. Tem se je pridružila še nova — tovorjenje sladkih vin za škofove potrebe. Prav ta obveznost je pa veljala 1501 za najhuišo in je takrat zadevala samo bitenjske podložnike.¹¹ Ker so se pa v teku prve polovice 17. stoletja Bitenjcem priključili še podložniki iz žirovske, hlevnovrške, hotaveljske, poljanske, javorske in godeške župe,¹² je bila spričo zelo številnih obveznikov ob nespremenjenih potrebah ostrina v veliki meri odbita.

Iz urbarialnih podatkov v žirovski župi 1630 je možno dognati tedanjo ocenitev tlaške obveznosti našega primera v denarju. Podložnik Jurjočič se je podobno kot že prej njegovi starši pogodil z gozdarjem glede delnega odkupa od tlake; gozdarju je dajal v ta namen letno 1 helm žita. Če računamo, da je oddajal pšenico, bi nesla ta vrednost nekako 22 1/2 krc. (urb. f. 98). Omenjeni odkup ni zajemal prevoza žita. Toda tudi to dolžnost moremo oceniti z denarjem. V Breznici (žirovska župa) se je namreč podložnik Jernej Strel 1630 odkupil od te tlake s 40 krc., medtem ko je prejšnja leta dajal v ta namen po 30 krc. (f. 35'). V celoti računano se je bilo torej možno odkupiti tlake za nekako 52 1/2 krc. do 62 1/2 krc. (= 1 gld. 2 1/2 krc.).

Tlaška obveznost se je pa kmalu po 1630 bistveno spremenila. Zemljiški gospod si je namreč hotel prav na tej osnovi temeljito

dvigniti denarno rento, zaradi česar je prišlo do pravde s podložniki, ki je trajala trideset let. Po raznih preobratih je zemljiški gospod pravdo dobil. L. 1652 je bilo določeno, da sme zahtevati od vsakega grunta poprečno po 4 gld. robotnine.¹³ Iz rektifikacijskih aktov je razvidno, da je 1754 naslednik podložnika Jurjočiča plačeval na račun robotnine 3 gld. 45 krc.¹⁴

Medtem ko je bil Jurjočič 1630 obremenjen nasproti zemljiškemu gospostvu, upoštevajoč dajatve in tlako, z nekako 3 gld. 29 krc. do 3 gld. 39 krc. in nekaj drobnimi prispevki v naravi, je sredi 18. stol. to vsoto presegala sama robotnina.

2. Desetina je v Poljanski dolini le deloma pripadala loškemu gospostvu. Podložnik Jurjočič je dajal 2/3 desetine dedičem znanega loškega trgovca Lukančiča, 1/3 desetine pa je pobiralo loško gospostvo. Vrednost te dajatve moremo oceniti s pritegnitvijo kmetije Mihaela Kalčiča v Ledinici v žirovski župi (f. 19). Primerjava gospodarske moči obeh gruntov prikazuje naslednja razpredelnica:

	Letni posevki	
	Kalčič	Jurjočič
pšenice	2 helma	1 helm
rži	3 helme	3 helme
ječmena	1 helm	—
ajde	8 helmov	4 helme
ovsa	6 helmov	16 helmov
mešanega žita (pšenice, ječmena, ovsa)	4 helme	—
prosa	3 rigle	—
lanu	2 helma	2 do 3 helme

Živina, ki sta jo redili kmetiji čez zimo

govedo	10	18
konji	—	2
ovce	5	—

Kmetiji sta bili torej razmeroma precej blizu po gospodarski moči. Kalčičev grunt je bil malo močnejši glede posevkov, toda Jurjočičeva huba ga je dokaj prekašala po živini. Ta položaj nakazuje tudi vsota 7 gld. 16 krc., ki jo je Kalčič oddajal gospostvu in ki nekoliko odstopa od tiste, ki jo je odplačeval Jurjočič (7 gld. 39 krc.)

Kalčič 1630 ni oddajal desetine v naravi, marveč je plačal tedaj v ta namen — po vsej verjetnosti kot pavšal — 7 gld. Glede na primerjavo ne bomo torej mnogo pogrešili, če ocenimo desetino Jurjočičeve kmetije vsaj na 7 gld., od česar bi torej odpadlo na loško gospostvo nekako 2 gld. 20 krc.

Po podatku iz 1754 je dajal tedaj prvi kmet v Krnicah na račun desetine 4 mernike rži, 15 mernikov ovsa in ajde, 1 1/2 funta prediva in 1 petelina.¹⁵

3. Vse podložnike je obremenjevala tudi dežela. Od 1516 dalje, ko je bila delna preva-

litev *davka* na podložnike pravno dokončno priznana, so dežele odobravale leto za letom njegovo višino bodisi globalno bodisi po določenem količniku glede na imenjsko rento. Višina davka se je torej menjavala, obenem z njo pa tudi delež, ki je bremenil podložnike. Leta 1576 se je na Kranjskem ustalil količnik poltretje rente. Na ta račun so podložniki plačevali davek, mimo njega od 1608 dalje goldinar na grunt, od leta 1616 naprej pa še novo naklado v višini 45 krc.¹⁶ Pobiranje deželnih davkov je bilo prepuščeno zemljiškim gospodvom, ki so pobrano vsoto več ali manj v redu odvajala dalje.

Medtem ko je plačevanje hišnega goldinarja in nove naklade po loškem gospodstvu enako bremenilo vse gruntarje, je bil davek v ožjem smislu besede različen. Pri prvem podložniku v žirovski župi je znašal 3 gld. 20 krc. Ker je Jurjočič plačal 1630 gospodstvu skoraj enako vsoto kot ta, moremo davek v tej višini pripisati tudi njemu. Tako bi torej Jurjočič plačeval v celoti na račun deželnega davka 5 gld. 5 krc. Do srede 18. stoletja se je tej vsoti pridružila še kontribucija v višini 6 gld.¹⁷

4. Končno je podložnike bremenila tudi obveznost do *cerkve*. Podložnik Jurjočič je spadal pod žirovsko župnijo. Ondotnemu župniku je moral dajati vrsto raznih naturalij. Urbar omenja na prvem mestu žito, ki so ga podložniki oddajali po meri (maß); ta je obsegala tretjino ljubljanske (f. 66'). Če računamo, da je ljubljanski mernik držal 27 litrov,¹⁸ je obsegala ta mera 9 litrov. Bila je torej dosti manjša od loškega mesla (ca. 20 l) oziroma loškega helma (ca. 15 l).¹⁹ Jurjočič je oddajal župniku po eno mero pšenice, eno mero rži in eno mero ovsa. Po podatku v urbarju je bil mesl pšenice ocenjen s 30 krc., rži z 20, ovsa pa z 10 krc. (f. 98); vrednost oddanega žita je torej znašala v celoti nekako 27 krc. Mimo žita je dajal še letno po en

sir in volno ene ovce. Podložniki po ravninskem delu župnije so morali prispevati še po pol peljaja sena in en peljaj drv. Iz urbarja ni razvidno, ali je ta dolžnost bremenila tudi Jurjočiča.

Tudi cerkovniku v Žireh je Jurjočič dajal pšenico, rž in oves in sicer po eno skledo, iz kakršne je jedla družina; sedem takih skled je držalo nekaj več kot dva helma.²⁰ Če računamo, da je skleda držala okrog 5 l, bi znašala vrednost tega žita nekako 16 krc. (pšenica 7,5, rž 5, oves 2,5 krc.).

Cerkovniku podružnične cerkve sv. Ahaca v Krnicah so ondotni podložniki dajali različne dajatve. Iz urbarja ni točno razvidno, v katero skupino je sodil Jurjočič. Deloma so prispevali po 1 mero (helben) pšenice (= 22,5 krc.), 1 mero mešanega žita (= okoli 18,5 krc.), dva pšenična hleba, en sir in volno ene ovce. Nekateri so dajali namesto pšenice drugo žito, drugi spet žita v celoti le eno mero poleg kruha, sira in volne. Vrednost žita je ocenjena nekako med 18,5 in 41 krc. (f. 31,' 66,' 67).

Vsi podložniki v žirovski župi so morali po potrebi opravljati tlako tako pri župni kot pri podružnični cerkvi in meznarijah ter paziti, da so ostala poslopja v dobrem stanju (f. 68).

Kolikor je mogoče izraziti dajatve cerkvi v denarni vrednosti, je bil torej Jurjočič v celoti obremenjen nekako z 1 gld. 1,5 krc. do 1 gld. 24 krc. brez ozira na drobne dajatve, ki jim je težko določiti denarno vrednost.

V letu 1754 je znašala bera za župnika in cerkovnika v celoti 1/2 mernika pšenice in zdroba, 11/16 mernika rži, 7/8 mernika ovsa in ajde, 1 funt prediva, 2 sira, 1 peljaj drv ter pol mernika pšenice za obrok hrane.²¹

Če povzamemo nadrobno obravnavane obveznosti iz 1630, je bil Jurjočič tedaj obremenjen nekako takole:

1. Dajatve, tlaka (loškemu gospodstvu)	3 gld. 29 krc. do 3 gld. 39 krc.
(in nekaj drobnih prispevkov v naravi)	
2. Desetina (od tega 1/3 loškemu gospodstvu)	7 gld.
3. Deželni davek	5 gld. 5 krc.
4. Dajatve cerkvi	1 gld. 1,5 krc. do 1 gld. 24 krc.
(in nekaj drobnih prispevkov v naravi)	
Skupaj	16 gld. 35,5 krc. do 17 gld. 8 krc.

Kot je razvidno iz povzetka, je bila najhujša obremenitev desetina, sledil ji je deželni davek, ki je močno presegel dajatvene in tlaške obveznosti nasproti gospodstvu, pa tudi dajatve cerkvi niso bile neznatne.

Če vemo, da je bila Jurjočičeva kmetija kupljena za 740 gld., je njena celotna neposredna obremenitev brez upoštevanja drobnih dajatev v naravi in tržnih cen žita znašala letno 2,16 do 2,29 % celotne kupne vsote.

OPOMBE

1. Urbar mi je dal na razpolago lastnik akad. prof. dr. Milko Kos, ki se mu za prijaznost tudi na tem mestu iskreno zahvaljujem. Urbar sodi v zbirko arhivalij, ki jih je Fr. Kos kupil kot makulaturen papir od goriškega trgovca Nardinija in tako rešil nadvse dragoceno gradivo za zgodovino loškega gospodstva (Fr. Kos, Nekaj za zgodovino Škofje Loke in njenega okraja, LZ VII/1887, str. 379—380; Fr. Kos, Doneski k zgo-

dovini Škofje Loke in njenega okraja 1894, str. IV—V). — 2. Fr. Kos, Loško gospostvo l. 1630, IMK 7/1897, str. 89-96, 123—130; M. Kos, Zemljiške razmere po Selški dolini leta 1630, Carniola, N. v. 2/1911, str. 46-51, 260—286. — 3. P. Blaznik, Urbarji freisinške škofije, SAZU 1963, str. 288—366. — 4. Arhiv Slovenije (AS), RDA-G, fasc. 2/2. — 5. P. Blaznik, Urbarji, o. d., str. 92, 95. — 6. Žito sem v članku obračunaval na podlagi pavšalnih cen, ki jih navaja urbar iz 1630. Cene je postavil zemljiški gospod za podložnike po Poljanski dolini, ki so mogli z denarjem nadomestiti oddajo določenih količin žita. Ker so se cene žitu močno spreminjale iz leta v leto (1626 je npr. veljal ljubljanski mernik pšenice v Ljubljani 56 krc., 1627 45 krc., 1630 v Višnji gori 80 krc., 1632 pa 60 krc.) — po izpisih dr. S. Vilfana, ki se mu za podatke lepo zahvaljum — je točnejši obračun nemogoč, vse pa

kaže, da so tržne cene žita presegale pavšalno ocenitev v urbarju. — 7. P. Blaznik, Urbarji, o. d., str. 100. — 8. P. Blaznik, Urbarji, o. d., str. 109, 295, 297. — 9. AS, RDA-G, fasc. 2/2, št. 9, izvleček iz urbarja s. d. — 10. AS, Bek. Tab. 2, knjiga 6. — 11. P. Blaznik, Urbarji, o. d., str. 114. — 12. AS, GrA II., Prošnje in pritožbe, str. 269, 270, 311. — 13. P. Blaznik, Kolonizacija in kmet-sko podložništvo na Sorškem polju, SAZU 1, Razprave 2, Ljubljana 1953, str. 226—230. — 14. AS, RDA-G, fasc. 2/2. — 15. AS, Bek. Tab. 2, knjiga 6. — 16. S. Vilfan, Pravna zgodovina Slo-vencev, str. 316—318. — 17. AS, RDA-G, fasc. 2/2, št. 43. — 18. S. Vilfan, Prispevek k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljub-ljansko mero, ZČ 8/1954, str. 84. — 19. P. Blaz-nik, Urbarji, o. d., str. 92, 95. — 20. Fr. Kos, Zgodovinski pobirki iz loškega okraja, IMK 2, 1892, str. 24. — 21. AS, Bek. Tab. 2, knjiga 6.

